

הכנס המדעי ה-14
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ג

**חינוך וסביבותיו:
השפעות משתנות**

יו"ר: ד"ר ארזה אברהמי

"בין הקירות" והצורך בהכרה

"Entre les murs" and the need for recognition

הסרט הצרפתי **בין הקירות** (Entre les murs) מתאר שנת לימודים בבית ספר בפריז בכיתה ספציפית, שתלמידיה הם פסיפס של מהגרים ותרבויות. הסרט מתרכז בעיקרו בסצנות שונות שמתרחשות בין כותלי הכיתה, סצנות שמבטאות את מערכת היחסים המתפתחת בין התלמידים למורה והוא בעל אופי דוקומנטרי.

עניינה של ההרצאה הוא לנתח את המתרחש בסרט מנקודת מבט של מושג ההכרה כפי שהוא מפותח על-ידי הוגים כמו אקסל הונת' (Honath), ג'פ היגל (Hegel), עמנואל קאנט (Kant), יורגן הברמס (Habermas) וצירלס טיילור (Taylor).

לצופה בסרט קשה שלא להתרשם מהמסירות והאכפתיות של מחנך הכיתה, מר מארן, מה שסביר להניח שמתורגם מנקודת מבטו של הצופה לסימפתיה והערכה. טענתי היא שלמרות המסירות והאכפתיות, המחנך, ובהמשך גם תלמידיו, נופלים קורבן לחוסר יכולתו של המחנך להבחין בין הכרה והוראה, הן מושגית והן ברמת הפרקטיקות המלוות. כישלון אתי וחינוכי זה נובע בעיקרו משום ההישענות של תהליך ההכרה ההדדי (סובייקט-זולת) על אינטראקציה שהיא בעיקרה סימבולית ולא מוצהרת, ואשר מחייבת פעולות פרשניות מצד הסובייקט, פעולות שלא תמיד מחנך הכיתה עומד בהן. במילים אחרות, לכישלון האתי קודם כישלון אפיסטמולוגי.

חשוב לציין, כי העדרה של הכרה זו אינו סותר את מה שצינתי לעיל, מסירותו והאכפתיות של המחנך, ועדיין העדר זה מייצר כרוניקה של כישלון ידוע מראש. זו גם הסיבה, לדעתי, לעובדה שהצופה נוטה לחוש סימפתיה כלפי המחנך. דווקא האופן בו מועמדת דמות של מורה מסור ואכפתי ממחישה, וכך יש לדעתי לפרש את מוטיבציית הבמאי, עד כמה פעולת ההכרה היא קריטית במפגש החינוכי, ואין היא קשורה בהכרח בשאלות של מוטיבציה, מסירות ואכפתיות.

טענות אלה יומחשו באמצעות ניתוח סצנות מרכזיות מן הסרט והצלבתן עם מושגים תאורטיים כמו הכרה, כבוד סגולי (dignity) ופרקטיקות של הכרה.

Sara Pe'er, Daphne Goldman, Bela Yavetz

חינוך סביבתי בתנועות הנוער:

סקר לאומי במודעות סביבתית ונכונות להתנהגות סביבתית אחראית

Environmental education in Israeli youth movements:

A survey of environmental awareness and motivation

towards environmental behavior

קיימת הסכמה רחבה על כך שהעולם נתון במשבר סביבתי, משבר הנובע מדפוסים של פיתוח כלכלי ואורחות חיים הגורמים לפגיעה בבריאות האדם וברוחותו, כמו גם לפגיעה במערכות תומכות חיים (מערכות החיוניות לקיום החיים על פני כדור הארץ). אחד האתגרים של החברה המודרנית הוא למצוא דרכים המאפשרות קיום יחסי גומלין מאוזנים בין המערכות האנושיות (החברתיות, הכלכליות והפוליטיות) והמערכות הטבעיות (מערכות סביבתיות/אקולוגיות). שני המושגים 'פיתוח בר-קיימא' ו'קיימות' מבטאים אתגר זה: "לספק את צורכי ההווה מבלי לסכן את יכולתם של הדורות הבאים לספק את צורכיהם" (דו"ח ברונטלנד, 1987). המושג 'פיתוח בר-קיימא' מדגיש את מציאת האיזון בין פיתוח כלכלי ואספקת צורכי החברה היום ובעתיד, לבין שמירה על הסביבה ומשאביה, ואילו המושג 'קיימות' מדגיש את אורח החיים ואופני החשיבה. כפי שהגדירה אותו ליה אטינגר "השקפת עולם דמוקרטית אופטימית ששמה במרכז את כבוד האדם וחירותו מתוך הבנה עמוקה שכולנו חלק ממארג החיים המזין ומקיים את כל היצורים על פני כדור הארץ".

בעקבות הוועידות העולמיות לכדור הארץ, שעל עקרונותיהם חתומה ישראל, החליטה מדינת ישראל לאמץ אסטרטגיה לפיתוח בר-קיימא בכל התחומים. אין עוררין לגבי התפקיד המרכזי של החינוך בהשגת יעדי פיתוח בר-קיימא. מטרת-העל של החינוך הסביבתי היא טיפוח חברה אוריינית מבחינה סביבתית, חברה שיש לה מוטיבציה ויכולת להשפיע באופן מושכל ואחראי על קבלת ההחלטות ולהוביל לשינוי התנהגותי בכל התחומים שיש בהם השפעה על הסביבה.

קיימת הסכמה שבקידום קיימות בחברה, החינוך הבלתי פורמלי הנו אפיק מרכזי לצד החינוך הפורמלי. בישראל, תנועות הנוער מהוות את אחד הגורמים המשמעותיים העוסקים בחינוך בלתי פורמלי. תנועות הנוער, כארגונים המחנכים למעורבות חברתית ופוליטית, והעובדה שהן מספקות כר נרחב להתנסות בנינוע בעשייה מגוונת בקהילה, יכולות וצריכות להוות יעד מרכזי בפיתוח אזרחות סביבתית בקרב הנוער.

מטרות המחקר הן: (1) לתאר את מאפייני החינוך הסביבתי בתנועות הנוער מכל הסקטורים בישראל; (2) לאפיין את מודעותם ואת עמדותיהם של החניכים והמדריכים בתנועות הנוער ביחס לנושאי סביבה; (3) להעריך את נכונותם של החניכים והמדריכים לפעול למען הסביבה הן ברמה האישית והן ברמה התנועתית; ו-(4) לאפיין את מידת המעורבות בפועל של תנועות הנוער בפעילויות חברתיות סביבתיות.

במחקר השתתפו 14 תנועות הנוער החברות במועצת תנועות הנוער (מת"ן). במסגרת המחקר נערכו ראיונות עומק עם מזכ"לים ו/או רכזי הדרכה בכל אחת מהתנועות. שאלון המכיל שאלות פתוחות וסגורות הועבר ל-1500 חניכים ומדריכים בגילאי 16-17.

חברי תנועות הנוער דיווחו על הבנה עצמית של ידע ברמה בינונית. הם מכירים פחות את המונחים פיתוח בר קיימא, טביעת רגל אקולוגית ואקטיביזם סביבתי. הם מפגינים עמדות פרו-סביבתיות ממוצעות,

תחושת מסוגלות גבוהה לתרום בהתנהגותם האישית, והכרה בחשיבות ההטמעה של חינוך סביבתי לקיימות בפעילות תנועות הנוער. הם מביעים רצון לפעול למען נושאים סביבתיים במסגרת תנועת הנוער אבל אינם מעוניינים לשנות את אורח חייהם האישי.

הסקר מספק תמונת מצב עדכנית של האוריינות הסביבתית במסגרת תנועות הנוער בישראל וכן המלצות לדרכי עבודה מול ארגונים אלה על מנת להביא למיצוי הפוטנציאל הטמון בהם כארגונים בעלי השפעה חברתית לקדם קיימות ואזרחות סביבתית בחברה הישראלית.

"מגדל בבל" בארגון חינוכי קטן:

כיצד המעורבים בפרויקט חינוכי מדברים בשפות שונות

**A case study of conceptual gaps amongst the staff
of a small scale educational project**

המחקר בוחן, בתוך ארגון חינוכי קטן, תופעה שניתן לכנותה "מגדל בבל", לפיה האנשים המעורבים בעבודה חינוכית משותפת אינם מחזיקים בשפה משותפת. תחת זאת הם מחזיקים בתפיסות שונות ולעתים סותרות של מטרות הארגון, אמצעיו, בעיותיו ואתגריו. במבט ראשון נראה כי ארגון חינוכי, במיוחד קטן, נהנה מתיאום מלא בין מרכיביו. אך בפועל, בגין הפערים התפיסתיים ישנו חוסר תיאום החותר תחת התפקוד התקין של הארגון.

התופעה עלולה להיוותר סמויה מן העין ולהזיק למאמץ החינוכי. המחקר הנוכחי מבקש להדגים את התופעה, לנתח את אופן התרחשותה ולפרש את סיבותיה במקרה של הארגון החינוכי "מפעלות חינוך וחברה" ולגבי הפרויקט החינוכי "שירות אזרחי" המכוון לצעירים וצעירות מן המגזר הערבי בישראל. בוצעו עשרה ראיונות עומק חצי מובנים עם צוות ההיגוי של התכנית, מתנדבות של השירות האזרחי ומנהלים שבבית ספרם מתקיים הפרויקט.

מתוך הראיונות עלו פערים תפיסתיים, חלקם מהותיים, בין המרואיינים וגם בין גופים נוספים המעורבים בפרויקט. נציג פערים אלה ונציע פרשנות לגבי התפתחות פערים אלה בפרויקט הנחקר. כמסקנה, נציע לכל ארגון חינוכי השואף להגיע לתיאום מרבי לאמץ אסטרטגיה של בדיקת פערים תפיסתיים בקרב אנשיו ולחקור את הסיבות העמוקות לפערים אלה.

הקשר בין אקלים כיתה לבין מעורבות הורים והשפעתם על הערכה עצמית והישגים בלימודים: מחקר אורך בקרב תלמידים בחטיבת הביניים

How the relationship between classroom climate and parental involvement affects self-esteem and academic achievement:

A longitudinal study among early adolescents

מחקר זה הוא המשך למחקרים קודמים שהצביעו על הקשר בין מעורבות הורים לבין הערכה עצמית והישגים בלימודים בקרב מתבגרים. מטרתו היא להרחיב את המודל ולבחון את אקלים הכיתה כפי שהוא נתפס על-ידי תלמידים מתבגרים (בכיתה ז') ואת ההשפעה שלו ושל מעורבות הורים ממוקדת בית וממוקדת בית ספר על הערכה עצמית והישגים בלימודים בשתי נקודות זמן: כיתה ז' וכיתה ט'.

השערות המחקר הן: (א) מעורבות הורים כפי שהיא נתפסת על-ידי תלמידים מתבגרים מתווכת בין אקלים כיתה ותפקוד התלמיד בבית הספר (הערכה עצמית והישגים בלימודים); ו-(ב) לאקלים כיתה ומעורבות הורים שנמדדו בכיתה ז' יש השפעה ארוכת טווח על תפקוד התלמידים בכיתה ט'.

במחקר השתתפו 198 תלמידים (97 בנות) מחטיבת ביניים. משתני המחקר נמדדו באמצעות שאלוני דיווח עצמי בשתי נקודות זמן: בכיתה ז' ובכיתה ט'. כל אחד מהמשתנים התאורטיים במחקר נמדד בעזרת משתנים נצפים: אקלים כיתה (אקלים לימודי, חברתי, יחסי מורה-תלמיד); מעורבות הורים ממוקדת בית (יצירת אווירה תומכת למידה); מעורבות הורים ממוקדת בית ספר (תקשורת הורה-בית ספר, תגובת ההורים כשמתעוררת בעיה בבית הספר); הערכה עצמית (בית ספרית וכללית); הישגים בלימודים (ציונים במקצועות שפה, אנגלית ומתמטיקה). בבחינת הבדלי מגדר, נמצאו רק שני הבדלים: בנות תופסות באופן חיובי יותר מבנים את אקלים הכיתה הלימודי וציוניהן באנגלית גבוהים יותר מציוני הבנים. על כן ובשל גודל המדגם, ניתוח משוואות מבניות של המודל נערך עבור כל המדגם והצביע על מדדי התאמה טובים עבור מודל מתוקן ללא מעורבות ממוקדת בית ספר.

הדיון יתמקד בשלושה נושאים: (א) חשיבות ההבחנה בין מעורבות הורים ממוקדת בית ובית ספר והרלוונטיות של מעורבות הורים ממוקדת בית עבור תלמידים בחטיבת הביניים. ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על החשיבות הייחודית של מעורבות הורים ממוקדת בית לבין תפקוד המתבגר בחטיבת הביניים; (ב) חשיבות אקלים כיתה כפי שהוא נתפס על-ידי התלמידים. ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על קשר בין אקלים כיתה לבין מעורבות הורים בבית. משתמע מכך, שהתפיסה החיובית של המתבגרים את אקלים הכיתה, מעודדת את ההורים להתעניין בנעשה בבית הספר ובילדם כפי שזה בה לידי ביטוי במידת המעורבות של ההורים בבית; ו-(ג) ההשפעה ארוכת הטווח של מעורבות הורים ממוקדת בית על תפקוד התלמידים בחטיבת הביניים. מרבית המחקרים העוסקים ביחסי הורים-מתבגרים הם מחקרי רוחב. ממצאי המחקר הנוכחי תומכים בקשר ארוך הטווח בין מעורבות הורים ממוקדת בית לתפקוד התלמידים בכיתה ז' ושנתיים מאוחר יותר, בכיתה ט'.

משמעות ממצאי המחקר עבור אנשי החינוך היא שמומלץ לעודד מעורבות הורים ממוקדת בית. בנוסף, יש לתת דגש לאקלים כיתה לימודי, חברתי ויחסי מורה-תלמיד, ולכך עשויה להיות השפעה חיובית על מעורבות הורים התורמת לתפקוד ילדיהם בבית הספר.

מילות מפתח: מעורבות הורים, אקלים כיתה, הערכה עצמית, הישגים בלימודים, מתבגרים

